

ПОКАЗНИКИ І СИСТЕМИ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Яремко Г.І.

Національний університет «Львівська політехніка»

Досліджено теоретичні питання формування цільових орієнтирів систем оцінювання та аналізування результативної діяльності підприємства в сучасних економічних умовах, підходи до розроблення адекватної системи показників. Узагальнено концептуальну спрямованість розробок у сфері оцінок й аналізу результатів діяльності підприємства. Наведено результати критичного аналізу щодо недоліків в існуючих оцінно-аналітичних системах та сформульовано окремі аспекти розвитку методів визначення результативності функціонування підприємства.

Ключові слова: підприємство, діяльність, результативність, аналіз, оцінка, показники, системи, методика.

Постановка проблеми. Економічна наука виробила чисельні системи показників та індикаторів, які за певною системою використовуються для оцінки, аналізу й діагностики ефективної і результативної діяльності підприємства. Управління підприємством здійснюється на основі результатних (системно-узагальнених) показників, отриманих у процесах проведення фінансово-економічного аналізу, а також результатних індикаторів моніторингових і діагностичних систем. Використовувані у сучасній вітчизняній теорії та практиці оцінно-аналітичні системи переважно спираються на інформацію, наведену у фінансовій звітності підприємства та аналітичні дані бухгалтерського обліку. На противагу таким узвичаєним підходам до вироблення методичного інструментарію, у сучасних наукових публікаціях відзначається, що «традиційним системам властиві явно виражені недоліки через: недостатність інформації для прийняття рішень; неспроможність враховувати сучасні вимоги організації бізнесу і стратегії компанії; спирання на запізнілу інформацію системи обліку; недостатній акцент на ділове середовище, у якому функціонує компанія; надмірна орієнтація на поточні результати діяльності» [1, с. 32-34].

В академічній і науковій літературі дедалі більше відзначається, що «у сучасних умовах в економічному аналізі відбувається зміщення акцентів з оцінювальної функції на діагностичну і прогнозну» [2, с. 26]. Проте, така акцентація носить здебільшого теоретичний характер, а тому «одним з головних завдань економічних досліджень залишається знаходження і застосування дієвого методологічного інструментарію для пізнання, вимірювання й оцінювання кількісних і якісних складових фінансово-економічних процесів та їх результатів» [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій дає змогу зробити узагальнюючий висновок про те, що багато науковців дотримуються погляду про необхідність докорінного перегляду концептуальної і методологічної основи існуючих систем оцінки і аналізу результатів діяльності сучасного підприємства, формалізації діагностичних і моніторингових процедур, досягнення вищої надійності прогностичних моделей. Так, наприклад, Пол Р. Нівен робить висновок, що «традиційні системи оцінки результатів діяльності – з їхньою виключною залежністю від фінансових показників – втратили свою ефективність в умовах сучасного ділового світу, який характеризується створенням цінностей на базі різномірних нематеріальних економічних ресурсів» [4, с. 9].

Поліщук В.П. наводить низку проблемних аспектів у процесах оцінки, аналізу і управління ефективністю сучасного підприємства, обґрунтовуючи на цій підставі «відсутність єдиного, адекватного

економічній ситуації підходу до оцінювання рівня результативності функціонування економічних систем» [3, с. 2]. О.В. Олійник аргументовано доводить, що «класичні теоретико-методологічні підходи до економічного аналізу потребують суттєвих змін з урахуванням суспільно-економічних трансформацій» [5, с. 1].

Аналіз стану економічних розробок за напрямом, що розглядається, засвідчує про актуалізацію проблематики і появу чисельних напрацювань у напрямку формування засадних принципів адаптації існуючих систем до реальних економічних умов. О.І. Олексюк, аналізуючи концептуально-методичну спрямованість сучасних досліджень за тематикою розвитку й адаптації систем і моделей виміру результативної діяльності підприємства, відзначає, що спрямованість розроблених «систем показників різних авторів тяжіють до використання традиційного методичного інструментарію фінансово-економічного аналізу, особливістю при цьому є лише кілька специфічних співвідношень та правила інтерпретації результатів розрахунків» [6, с. 131]. Н. Барабаш, виходячи із необхідності поглибленого змісту інформаційно-аналітичного забезпечення управління вітчизняними підприємствами в сучасних економічних умовах, зокрема потреб контекстно взаємопов'язати зміст операційного і стратегічного управління на основі об'єктивної системи результатних показників, наводить низку аргументацій щодо доцільності використання бенчмаркінгу – методу конкурентного аналізу, характеризуючи його «одним із найкращих інструментів визначення поточної ситуації підприємства на ринку, показників його фінансово-господарської діяльності, сильних і слабих сторін, потенціалу й загроз» [7, с. 104]. Незважаючи на ці та інші розробки, проблематика вироблення адаптивної теоретико-концептуальної основи систем визначення результативної діяльності сучасних підприємств залишається актуальною.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У сфері оцінки результативної діяльності не розроблено залишається такі системи оцінювання й аналізування, які б об'єктивно встановлювали вплив зовнішніх факторів на результати діяльності підприємства, формалізація якісних показників результативності.

Мета статті полягає в дослідженні та узагальненні підходів до формування системи показників, призначуваних об'єктивно встановити результативність діяльності підприємства в сучасних економічних умовах.

Виклад основного матеріалу. Ефективне управління підприємством, тобто цілеспрямований вплив керуючої системи на керовану, забезпечується за допомогою загальних функцій управління, особливу

роль серед яких відіграють фінансово-економічний аналіз та споріднені з ним оцінно-аналітичні й діагностичні системи. Ураховуючи той факт, що в сучасних економічних умовах діяльність підприємства все більше стала залежати від уміння пристосуватися до умов його функціонування, то, відповідно, змінюється й методика прийняття управлінських рішень.

У сучасній практичній діяльності обґрунтовані управлінські рішення базуються не тільки на забезпеченні ефективного використання всіх внутрішніх можливостей (економічних ресурсів і потенціалу), а й з урахуванням впливу зовнішніх факторів на результати діяльності підприємства. Для підтримки доцільних управлінських рішень аналітично-діагностичні системи, впроваджені на підприємстві, повинні визначати загальні тенденції та прогнозувати оцінювати закономірності зовнішнього середовища, вплив різних факторів на результативність діяльності підприємства, а також об'єктивно оцінювати економічні процеси, розкриваючи причинно-наслідкові зв'язки між ними. Економічна енциклопедія [8] подає фінансово-економічний аналіз як системний інструментарій (метод) менеджменту, який також охоплює оцінку фінансових потреб для забезпечення поточної (операційної) діяльності підприємства та досягнення стратегічних цілей менеджменту, визначення обсягу і каналів залучення додаткових фінансових ресурсів та пошуку внутрішніх резервів [8, с. 814].

У традиційному аналізі та системах оцінки перевалює методологічний підхід, за яким результативність діяльності підприємства оцінюється шляхом зіставлення результатів діяльності з витратами або ресурсами, які забезпечили цей результат. Аналіз взаємозв'язку витрат, обсягу реалізації та прибутку базується на системному дослідженні зв'язку між такими економічними показниками, що дає змогу дослідити і кількісно виміряти не лише безпосередні, але й опосередковані зв'язки і залежності між ними. Тобто, при оцінці результативної діяльності дотримуються погляду, що «комплексне вивчення економіки передбачає систематизацію показників, тому що їх сукупність без урахування взаємозв'язку не забезпечує повного уявлення про ефективність господарської діяльності» [2, с. 15].

На результативну діяльність підприємства у сучасній економіці значний вплив мають зовнішні (загальноекономічні) фактори, а тому в сучасних економічних дослідженнях науковці дотримуються позиції, що існуючі оцінно-аналітичні системи і моделі, які не повною мірою охоплюють вплив зовнішніх факторів на діяльність підприємства, не можна вважати адекватними для сучасних економічних умов. Незважаючи на чисельні аргументації про необхідність удосконалення систем оцінки результатів діяльності компаній», існує низка дискусійних і суперечливих підходів серед теоретиків і практиків, основна «проблема яких полягає в тому наскільки можна виділити яку-небудь ключову складову у форматі оцінних показників діяльності» [4, с. 53].

У популяризованих зарубіжних виданнях достатньо акцентовано відзначається надання надмірної значимості фінансовим коефіцієнтам, обчислених на основі загальновідомих алгоритмів. Перевагу цим показниками надають передусім тому, що, як вказують відомі зарубіжні автори, їхнє обчислення передбачає «застосування зруч-

них стандартизованих формул, які можна внести в електронну таблицю і, натиснувши відповідну клавішу вводу, отримати коефіцієнти; проте, якщо б все було так просто, то не були б потрібні аналітики City» [9, с. 255]. Незважаючи на очевидні відмінності в умовах діяльності різних підприємств чи закономірностей оцінювання їхньої діяльності використовуються різноманітні методики агрегування економічних показників в одне число (синтетичний, інтегральний показник тощо). Різні методи агрегування дають різноманітні результати, що породжує проблему індексів (index number problem), тобто проблему порівняння результатів, отриманих внаслідок різних наборів економічних показників: «значення фінансових показників, що характеризують фінансовий стан функціонування підприємства у різних країнах світу по різноманітних галузях істотно відрізняються» [10, с. 81].

У сучасній економічній практиці дедалі більшої популяризації набуває використання евристичного методу аналізу економічних явищ і процесів, використання його результатів в прийнятті управлінських рішень. Методика такого значною мірою ґрунтується на інтуїції, досвіді й баченню аналітика. При цьому проблемними виступають підходи до формалізації отриманих в такий спосіб показників, встановлення рівня їх об'єктивності, оскільки «достовірність економічної інформації, її адекватність господарським явищам визначають об'єктивність результатів аналізу, обґрунтованість висновків і пропозицій, що з них випливають» [11, с. 157].

У сучасних теоретичних дослідженнях і практичній діяльності загалом дотримуються позицій, що «математичні методи дають чітку кількісну оцінку, дозволяють проводити порівняння, чітко формулювати цілі і завдання, виставляти узагальнену оцінку ефективності, допомагають формулювати і розвивати пізнавальну базу» [12, с. 19]. Проте існує й інша точка зору щодо математико-економічних моделей. В економічній літературі у різних контекстах розглядається проблематика ідентифікації (identification problem) як економіметрична проблема, що виникає при оцінюванні параметрів системи рівнянь. Труднощі виникають тоді, коли з отриманих даних неможливо зрозуміти яка складова рівняння оцінюється (залежні і пояснювальні змінні).

Крім цього, економіко-математичне моделювання зазвичай передбачає екстраполяцію минулих показників для оцінки майбутніх результатів діяльності, хоча «теоретики в повній мірі прийняли пропозицію заборони екстраполяції минулих фінансових результатів у майбутнє... передбачення майбутніх грошових потоків на достатньо тривалу перспективу залишається у вищій мірі спекулятивним» [13, с. 423].

Висновки і пропозиції. Розробка адаптивних систем оцінювання результативної діяльності сучасного підприємства повинна ґрунтуватися на синтезі традиційних підходів до визначення результативних показників та моделей прогнозування стану зовнішнього середовища, що дасть змогу узгодити, до певної міри, показники операційної діяльності і стратегічного розвитку підприємства. При цьому необхідно виробити чіткі критерії результативності, оскільки їх відсутність спричиняє незіставність різних систем агрегованих показників в інтегральний (синтетичний) показник характеристики рівня результативної діяльності підприємства.

Список літератури:

1. Ольве Н-Г. Сбалансированная система показателей. Практическое руководство по использованию / Нильс-Горан Ольве, Жан Рой, Магнус Веттер; Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2008. – 304 с.
2. Економічний аналіз: підручник / Г.І. Кіндрацька, М.С. Білик, А.Г. Загородній; за ред. проф. А.Г. Загороднього. – 3-тє вид. перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 487 с.
3. Поліщук Н.В. Науково-методичні засади результативності функціонування сучасних економічних систем: автореф. дис. ... доктора екон. наук: спец. 08.00.03 – економіка та управління національним господарством / Н.В. Поліщук. – Вінницький національний аграрний університет, 2011. – 36 с.
4. Нівен П. Діагностика збалансованої системи показників: підтримуючи максимальну ефективність / Пол Р. Нівен; Пер. з англ.; за наук. ред. М. Горського. – Баланс Бізнес Букс, 2006. – 256 с.
5. Олійник О.В. Розвиток економічного аналізу в умовах інституційних змін: теорія, методологія, організація: автореф. дис. ... доктора економічних наук: спец. 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит / О.В. Олійник. – Державна академія статистики, обліку та аудиту, 2008. –
6. Олексюк О.І. Досвід використання систем показників в оцінці результативності діяльності підприємства / О.І. Олексюк // Вчені записки. Збірник наукових праць Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана. – 2009. – Вип. 11. – С. 119-132.
7. Барабаш Н. Застосування методики кластерного аналізу в бенчмаркінгу / Н. Барабаш // Вісник Київського національного торговельного університету, 2008. – Вип. 5. – С. 104-109.
8. Економічна енциклопедія: В 3-х томах. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – Т. 3. – 864 с.
9. МакКензі В. Використання та інтерпретація фінансової звітності / Венді МакКензі: Пер. з англ.; за наук. ред. А.В. Григораш. – Дніпропетровськ: Баланс Бізнес Букс, 2006. – 528 с.
10. Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства: [монографія] / М.О. Кизим, В.А. Забродський, В.А. Зінченко, Ю.С. Колчак. – Х: Видавничий дім «ІНЖЕК», 2003. – 144 с.
11. Ротман Н. Інформаційне забезпечення економічного аналізу і його основні принципи / Н. Ротман // Економічний аналіз. Збірник наукових праць Тернопільського національного економічного університету. – 2010. – Вип. 5. – С. 157-159.
12. Чимшит С.И. Управление потенциалом сложных социально-экономических систем [монография] / С.И. Чимшит. – Д.: Монолит, 2008. – 362 с.
13. Нападовська І.В. Проблемні питання сучасного оцінювання підприємств з огляду на німецький досвід / І.В. Нападовська // Вісник соціально-економічних досліджень. Збірник наукових праць Одеського державного економічного університету. – 2009. – № 35. – С. 419-423.

Яремко Г.І.

Національний університет «Львівська політехніка»

**ПОКАЗАТЕЛИ И СИСТЕМЫ ОЦЕНКИ
РЕЗУЛЬТАТОВ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ****Аннотация**

Исследованы теоретические вопросы формирования целевых ориентиров систем оценивания и анализа результативной деятельности предприятия в современных экономических условиях, подходы к разработке адекватной системы показателей. Обобщенно концептуальную направленность разработок в сфере оценок и анализа результатов деятельности предприятия. Приведены результаты критического анализа относительно недостатков в существующих оценочно-аналитических системах и сформулированы отдельные аспекты развития методов определения результативности функционирования предприятия.

Ключевые слова: предприятие, деятельность, результативность, анализ, оценка, показатели, системы, методика.

Yaremko G.I.

National University «Lviv Polytechnic»

PERFORMANCE AND SYSTEM FOR EVALUATING THE PERFORMANCE COMPANIES**Summary**

Theoretical questions of formation targets of assessment systems and reviewing the effectiveness of the company in the current economic environment, approaches to the development of an adequate system performance. Generalized conceptual orientation developments in assessment and analysis of the results of the company. The results of critical analysis regarding the shortcomings of existing assessment and analytical systems and formulated certain aspects of the development of methods for the determination of the performance of the enterprise.

Keywords: enterprise, activity, effectiveness, analysis, evaluation, performance, systems, methods.